

Kirjastot, tiede ja ihmisten elämä

Tamar Bermannin haastattelu

Kirjastot, tiede ja ihmisten elämä. Tamar Bermannin haastattelu [Libraries, science and everyday life. An interview with Tamar Berman by], Juha Hakala, Petri Vestelin. Kirjastotiede ja informatiikka, 1 (4): 96—99, 1982.

In this interview with Finnish students of library science and informatics, May 1982, dr. Tamar Bermann, Work Research Institutes in Oslo, Norway, discusses different aspects of reflecting in the social sciences. She suggests the libraries to be focused through the organisation of the society, as an organisation of knowledge and learning. Educative role of the libraries in giving people chances to get a better grasp of their lives can be realized in co-operation with other cultural institutions and in connection with all the human spheres, especially the work and not only the leisure time. Different scientific approaches like hermeneutics, introspection and action research are discussed. They can serve as starting points for deeper studies connected with analyses of the interests, social structures etc. and the reflection of the theories and methods used.

Address: Tamar Bermann, Arbeidsforskningsinstituttene, Postboks 8149 Dep, Oslo 1, Norge.

Tamar Bermann, D.Ph., on tutkijana Oslon työtutkimuksen laitoksilla. Hän on varsinainen siirtolainen: lähtöisin Itävallasta, opiskellut aluksi siellä ja sen jälkeen Saksan liittotasavallassa ja Yhdysvalloissa, työskennellyt sitten Tanskassa Roskilden yliopistokeskuksessa ja siirtynyt sitten Norjaan nykyiseen työpaikkaansa. Hänen oppiaineinaan ovat olleet mm. sosiologia, filosofia ja kulttuuritieteet. Hänen laajasta tuotannostaan mainittakoon tässä yhteydessä vain UDK:n tieteellisessä julkaisusarjassa ilmestynyt yhteisjulkaisu »Kirjaston käyttäjäkoulutus projektipintojen yhteydessä» (Tampere 1981, alkuteos Roskilde 1977), jonka esipuheessa olen esitellyt hänen muuta tuotantoaan. Paras aikaa hänellä on tekeillä mm. tutkimus automaation vaikutuksesta kirjastotyöntekijöiden työhön Norjassa.

Tamar Bermann on vierailut Suomessa useamman kerran (vrt. mainittu esipuhe), viimeksi yhdistyksemme viimekeväässä seminaarissa Kiljavalla. Seminaarin jälkeen Hel-singissä hän antoi haastattelun Juha Hakalalle ja Petri Vestelinille. Olimme pistäytyneet juuri taidemuseossa ja istuuduimme pihamaalla nurmikolle syventymään tähän

haastatteluun. Antoisin »picnic» tuotos on ohessa vain osiltaan — haastattelussa oli aiheita muillekin foorumeille ja esimerkin voimaa haasteeksi kaikille tieteellisille vuorovaikutustilanteille. Keskustelu Tamar Bermannin kanssa on vapautunutta, vaativaa ja inspiroivaa... (Jussi Tuormaa).

Voidaan ajatella, että tieteenalaa ei määritellä ainoastaan sen tutkimuskohteen mukaan, vaan myös sen mukaan mikä on sen lähestymistapa kohteeseen, sillä monilla tieteenaloillahan on sama kohde. Mitkä olisivat kirjastotieteen tärkeimmät tutkimuskohteet ja mikä olisi se tapa, jolla kirjastotiede lähestyy kohdettaan. Voisiko ajatella esim. kulttuurin näkökulmaa?

Ajattelen tiedon organisointia, joka ilmenee eri käytäntöinä.

Monet ovat yrittäneet määritellä mitä kirjastotiede on. Kiljavallakin käytiin pitkiä keskusteluja kirjastotieteen kohteesta. Näyttää olevan monenlaisia käsityksiä siitä mitä kirjastotieteen pitäisi olla.

Perinteisesti kirjastonhoito, joka ei välttämättä ole kirjastotiedettä, on organisoitunut

kokoelmien ympärille ja tarjoamaan joko sel- laista kansantajuista tietoa, jonka ajatellaan olevan ihmisille hyväksi, tai tieteellistä tietoa. Kulttuurin kautta saamme laajemman lähes- tymistavan — onhan esimerkiksi tieteenkin yhteiskunnallinen organisaatio osa kulttuuria. Tässä mielessä voidaan sanoa, että kirjastotiede on hyvin kapea-alaista kun se keskittyy tiettyihin historiallisesti kehittyneisiin instituutioihin, jotka perustuvat kokoelmiin. Näin tullaan hyvin riippuvaisiksi kohteesta, jota tutkitaan. Kirjastotiede tarkastelisi tietoa vain tiettyssä instituutiossa.

Olen sitä mieltä, että nämä eri lähestymis- tavat riippuvat pohjimmiltaan siitä miten kirjastokäytäntö ymmärretään. On keskusteltu siitä onko kirjastolla kasvattava rooli vai ei?

Monissa maissa kirjastot eivät ole keskittyneet kasvattavaan rooliin, ne ovat keskittyneet kokoelmiin. Mutta kansanvalistusliikkeen ja kansallis-romanttisen liikkeen myötä syntyi esimerkiksi Tanskassa viime vuosisadan puolessavälissä yhteys yleisen oppivelvollisuuden ja yleisten kirjastojen vaatimisen välille. Sitä ei ollut muissa maissa. Lähteminen kansan pariin tuli tärkeäksi. Muutama vuosikymmen myöhemmin syntyi sama pyrkimys Venäjällä. Lenin ja Krupskaja toimivat aktiivisesti kirjastojen kasvattavan roolin puolesta. Mutta sitä ei löydy joka maasta, ja tämä liittyy siihen mikä osuus kulttuurilla katsotaan olevan ihmisten elämässä.

Jos kulttuuri nähdään vain yhtenä yksityisen sfäärin osana, jolla ei ole mitään tekemistä työelämän kanssa, siitä tulee osa vapaa-ajan aluetta. Näin se on puoliksi julkista, puoliksi yksityistä: julkiset instituutiot palvele- masssa yksityistä vapaa-aikaa. Tällöin saadaan hyvin suppea määritelmä siitä, mitä kirjasto- jen oletetaan kykenevän tekemään tällä kapeasti määritellyllä ihmisten elämänalueella. Jos kulttuuri käsitetään laajemmin, niin että työ sisältyy siihen, tähdätään toisenlaiseen yhteiskuntaan, jossa nämä alueet eivät olisi niin erillisiä ja jossa tieto ei olisi ainoastaan harvoille, ei edes tieteellinen tieto. Tämä on myös kulttuuripoliittinen kysymys.

Tämänpäivän kirjastotieteessä on useita näkemyksiä. Jotkut tähtäävät kirjastojen laajempaan kasvattavaan rooliin, osana sitä, että ihmiset saavat kaiken kaikkiaan paremman otteen elämäänsä. Tämä vaatii useiden esteiden poistamista, muutoksia instituutioiden rakenteissa. Kirjastot tulisivat lopulta työskentelemään muiden koulutuslaitosten ja työ- instituutioiden kanssa, eivätkä olisi tuomit-

tuja olemaan pikku kirjastoja, jotka hankki- vat ja jakavat kirjoja.

Ajatellaanpa kirjastotiedettä tutkimassa näitä kulttuuri-instituutioita. Jotta se voisi tarkastella kohdettaan, kirjastoa nyky-yhteis- kunnassa, täytyisi sen laajentaa tutkimus- aluettaan, se ei voisi katsoa vain kirjastoa. Sen täytyisi tutkia yhteiskunnan organisaa- tiota, tiedon ja sen hankkimisen organisaa- tiota, oppimista (sanan laajassa merkitykses- sä) voidakseen tarkentaa kuvaansa esimer- kiksi kirjastoista.

Palaisitko takaisin kysymyksesi ensimmäi- seen osaan?

Tieteenalaa ei voi määritellä sanomalla, että se tutkii näitä ja näitä asioita, koska monet tieteenalat tutkivat samoja asioita.

Monet tieteenalat tutkivat ihmistä, lääketie- teestä kirjastotieteeseen.

Sis täytyy myös määritellä tapa, jolla se tutkii, tai perspektiivi, josta se tutkii.

On kuitenkin niin että esimerkiksi yhteis- kuntatieteellisiä ja humanistisia tieteenaloja ei ole helppo määritellä sen perusteella mitä ne tutkivat tai millä metodeilla tai mistä perspektiivistä ne tutkivat. On niin monia koulukuntia ja kansallisia traditioita. Sosio- logiaa on monenlaista. Myös psykologia on erilaista eri maissa, lähestymistavoissaan ja tavassaan määritellä ihminen. Skinneriläisellä psykologialla on hyvin vähän yhteistä esimer- kiksi sen psykologian kanssa, jota Vygotsky edustaa ja jossa toiminta toisten ihmisten kanssa on hyvin keskeistä. Haluan aina katsoa tieteenaloja myös historiallisesti, sillä ne ei- vät ole objektiivisesti annettuja ja määritel- tyjä, niillä on kansallinen historiansa. Tietenkin on tarve määritellä tutkimuksen alue, mutta tämä tarve liittyy tiedon lisäksi myös poliittisiin ym. kamppailuihin.

Joten itseasiassa kysymys on normatiivi- nen. Millaisia asioita voidaan tutkia herme- neuttisella metodilla?

Kaikenlaisia. On olemassa monenlaisia her- meneuttisia metodeja. On tutkijoita, jotka haluavat käyttää yksinomaan niitä ja tutki- joita, jotka pitävät välttämättömänä niiden yhdistämistä muihin metodeihin sekä teorioi- hin ja metodologioihin, jotka liittyvät niihin. On hyödyllistä tukeutua hermeneutiikkaan kun yritetään ymmärtää jotain mitä ei vielä pidetä itsestään selvänä. Voidaan myös yrit- tää tutkia jotain jota pidetään itsestään sel- vänä. Jos esimerkiksi yritetään ymmärtää

toista kultturia tai historiallista aikakautta, niin riippumatta metodologiasta, jota käytetään, joudutaan vastakkain kysymysten kanssa, joita hermeneutikot ovat pohtineet. Ei ole välitöntä ymmärrystä asiaan, täytyy oppia ymmärtämään. Samalla täytyy problematisoida omat lähtökohtansa. Historismi erehtyi käsityksessään, että aikakautta voidaan ymmärtää sen omilla ehdoilla, vain uppoutumalla aikakauteen ja oppimalla enemmän ja enemmän siitä. Se oli itse asiassa eräs hermeneuttisen kehän alkulähde. Ei problematisoitu riittävästi sitä, mistä oma tieto johdetaan.

Kaikissa yhteiskunta- ja humanistisissa tieteissä, myös lääketieteessä, on hyödyllistä miettiä sitä, mikä on oman taustan suhde ymmärtämisen tapaan, ja miten muut, ihmiset ymmärtävät tekemisensä, minkälaisia merkityksiä he liittävät siihen mitä tekevät, miten he selittävät itseään. Mutta merkityksien piirissä pysyminen ei riitä, koska silloin jäädytään helposti pinnalle tai kuvailevalle tasolle, jopa siinä määrin, että jotkut hermeneutiikasta johdetut menetelmät ainoastaan uusintavat ideologioita, niitä ei aseteta kyseenalaisiksi esim. tuotantotavasta käsin. Useimpia asioita voidaan tutkia hermeneuttisella tutkimusotteella, mutta se ei riitä esim. rakenteiden tai suurten yhteiskunnallisten muutosten ymmärtämiseksi.

Voidaanko relativismi välttää hermeneutiikassa? Sehän on juuri historismin ongelma: Kaikilla aikakausilla on oma totuutensa.

Se riippuu siitä miten hermeneutiikkaa käytetään. Ei ole mielestäni todella mahdollista ymmärtää toista hänen omilla ehdoillaan, sillä ihmiset ovat hyvin moni-ilmeisiä ja voivat oppia paljon. Voimme oppia uusia kielii, ymmärtämään yläluokan kulttuuria tai rock-musiikkia.

Tutkija voi muuttua »aidoksi alkuasukkaaksi» vain tiettyssä määrin. Opiskelijat, jotka ovat olleet kesällä 3 kuukautta töissä tehtaassa oppivat tuntemaan toisenlaisen kulttuurin, tavan tehdä asioita jne. Monet heistä saattaavat sanoa antropologien tavoin: »Minä olin aito työläinen». Se on hölynpölyä. He eivät olleet työläisiä. He oppivat jotain, ehkä riittävästi ollakseen tiettyyn rajaan asti työläisiä, mutta he eivät olleet työläisiä, heillä oli toinen aikaperspektiivi. Heillä on toisenlaiset mahdollisuudet elämässään. Liian monet yhteiskuntatieteilijät uskovat kykenevänsä muuttumaan »alkuasukkaiksi» tällä tavoin.

Mielestäni pitäisi ottaa osaa moniin ihmisten käytäntöihin, jotta ymmärrettäisiin heitä paremmin.

Eikä riitä liioin, että mennään kyselyjen kanssa ihmisten pariin. Tämä osallistuminen ei ole samaa kuin olla näiden ihmisten asemassa. On oltava selvillä metodologisista seurauksista ajattelemalla metodologisesti sitä mitä ollaan tekemässä. Minusta ihmiset, jotka tehtyään kyselyn kirjoittavat kirjastoista, vaikka eivät ole olleet siellä töissä, ovat heikolla jäällä, mutta heistä ei tule kirjastonhoitajia myöskään työskentelemällä kirjastoissa. Heidän kirjastotyöhön kohdistuva tiedonintressinsä on erilainen kuin kirjastonhoitajien, koska heillä on erilainen elämäntilanne. Tutkijoina heidän pitäisi kyetä refleктоimaan kumpaakin, sen tulisi olla osa heidän metodin reflektionaan sekä metodin ja teorian välistä reflektiota.

Voitaisiin saada ainakin jotain teoreettista informaatiota ihmisestä, jos tutkijat, koska he tuntevat itsensä parhaiten, yrittäisivät ymmärtää itseään.

Introspektiolla on hyvin pitkä perinne esim. psykologiassa. Vuosisadan alussa se oli muodissa *sinä* metodina.

Olen sitä mieltä, että se on hyödyllinen lisämetodi — myös parempien tieteellisten välineiden kehittämiseksi — saadaksemme lisää tietoa muusta maailmasta. Jos et reflektoi omaa luokkapohjaasi siinä mitä teet, huomauttasi uusinnat sen työssäsi. Esim. on selvää, että joissain psykoottisen ja neuroottisen eron määritelmässä psykiatrin luokkapohjalla on suuri merkitys. Jos ymmärtäminen ja ei-ymmärtäminen ovat keskeisiä kriteerejä, niin keskiluokkaisella psykiatrilla on vähemmän mahdollisuuksia ymmärtää työläisten neuroottista tms. käyttäytymistä kuin oman luokansa edustajien.

Introspektio voi olla hyödyllinen, mutta se ei varmasti ole tarpeeksi. Se, että tarkastellaan vain sitä miltä tuntuu, miten ajattelet tai miten jäsennät maailmaa ei riitä. Sitä täytyy verrata muihin ihmisiin, koska et opi tarpeeksi itsestäsi, jos et vertaa itseäsi muihin ihmisiin.

Meidät kasvatetaan erillisiin elämän alueisiin. Se alkaa viimeistään koulussa; on koulu ja koulun ulkopuolinen. Koulussa on eri aineita, joilla ei yleensä ole mitään tekemistä keskenään. Historiaa ei ole liitetty maantietoon tai jos onkin, se ei liity äidinkielen opetukseen ja oppimiseen ja se ei liity matemaatiikkaan. Jos sinulla on useita opettajia opit

suuntaan jos toiseenkin. En väitä, että on mahdollista kytkeä kaikkea kaikkeen, mutta elämämme näyttää koostuvan useita erillisiä alueista, jolloin usein muodostuu pinnallinen kuva asioista.

Näin saamme paljon yhteiskuntateorioita, jotka vetoavat terveeseen järkeen. Esim. rooliteoria: meillä on kaikki nämä roolit, me olemme kaikki nämä eri ihmiset. Ja monet uskovat tämän pitävän paikkansa omallakin kohdallaan, omassa elämässään. Tiedemies erottelee näppärästi. Nyt olen tiedemies: näkemykseni tiedemiehenä on tämä. Nyt olen kansalainen: näkemykseni kansalaisena on tämä. Kansalaisena olen Vietnamin sotaa vastaan, mutta tiedemiehenä minulla ei ole mielipidettä.

Minkälaista introspektiota voi odottaa tällaiselta henkilöltä? Täytyisi löytää todellisia vastakkainasetteluja, jotka tekisivät välttämättömäksi tälle henkilölle reflektoida muutenkin kuin tiedemiehenä.

Onko toimintatutkimus mahdollisesti keino välttää relativismia? Tutkijalla on etukäteen jokin tavoite. Hän pyrkii saamaan ihmiset muuttamaan itseään. Tutkija on vain jonkinlainen avustaja prosessissa.

On niin monenlaista tutkimusta, jota kutsutaan toimintatutkimukseksi. Joitakin niistä ei voi kutsua tutkimukseksi, koska niistä tulee toimintaa ihmisten kanssa. Tutkijasta tulee aktivisti tiettyssä ryhmässä. Jotta se olisi tutkimusta, se vaatisi prosessin, sen tulosten sekä subjektin (tutkijan) ja muiden subjektien suhteen kriittistä tarkastelua.

Kun tehdään toimintatutkimusta yritetään vapautua erottelemasta subjekti eli tutkija ja objekti eli muut ihmiset. Monet tuntemani toimintatutkimukset ovatkin johtaneet uskottelemaan, ettei tutkijan ja muiden välillä olisi eroa. Pidetään itsestäänselvänä, että jos toimii jonkun kanssa niin ero häviää. Toiminnan tavoitteen lisäksi toimintatutkimuksessa on tärkeää analysoida institutionaalisia pakkoja ja erilaisia intressejä. Yhteisiä intressejä määriteltäessä on oltava selvillä myös intressien eroista.

Kerron esimerkin yliopistosta. Monissa asioissa opiskelijoilla ja opettajilla on yhteiset edut, mutta olisi petosta teeskennellä, että samaan aikaan kun opettajat auttavat opiskelijoita saamaan koulutusta, he eivät olisi valtion palkkaamia kontrolloijia. Saman tyyppisiä dilemmoja syntyy toimintatutkimuksessa, kun tutkijat eivät tee selväksi, että he ovat toisessa asemassa kuin muut.

Et ilman muuta välttä relativismia, jos määrittelet itsesi kokonaan suhteessa toimintaan, ja täytyy myös kysyä miksi juuri tämä toiminta, miksei jokin muu, vaikka osallistujilla olisi sama poliittinen, tieteellinen jne. näkemys. Miksi valita toimintaryhmäksi esim. tietyn alueen vanhukset, joiden intressit voivat olla joskus vastakkaisia jonkin toisen ryhmän, vaikkapa lasten intresseille johtuen yhteisön rakenteesta jne. Tietenkin nämä ovat pinnan vastakohtaisuuksia. Pohjimmiltaan vanhuksilla voi kuitenkin olla paljon samoja intressejä ja tarpeita kuin pikkulapsilla.

Tilanteessa, jossa siirrytään toimintatutkimukseen, täytyy toiminnan lisäksi tietää muustakin, täytyy analysoida välttämättömiä vastakohtaisuuksia, jotta olisi mahdollista välttää relativismi. Pinnalla kaikilla on oma totuutensa. Onkin mentävä syvemmälle: on analysoitava ihmisten eri intressejä, yhteisiä intressejä, omia intressejä ja omaa institutionaalista taustaa.

Mitä päilee sellaisen ajattelun takana, että omaksuttuaan tietyn määrän asioita, tietoa, ihminen tulee »valmiiksi». Mitä tästä ajattelusta seuraa?

Koulutusjärjestelmässämme monet asiat on järjestetty niin, että ihmisten kontrollointi ja valikointi on hyvin tärkeä osa sitä. Ei anneta vain tietoja ja mahdollisuutta hallita omaa elämäänsä, vaan ihmiset myös lajitellaan eri kategorioihin työmarkkinoita ym. varten. Monet ihmiset opetetaan koulussa näkemään itsensä joko hyvinä tahi epäonnistujina tämän systeemin takia. Jo koulussa he oppivat hyväksymään sen, että he muka ovat tyhmiä. He oppivatkin olevansa tyhmiä sen sijaan — mikä on tärkeintä — että he oppivat arvioimaan omaa työtään.